

*Артем Петрик**

СПОРТИВНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЛИТВИ В ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ «СОЮЗУ ЛИТОВСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ» (1926–1940)

У статті висвітлено процес становлення литовського спорту у міжвоєнний період – добу реставрації Литовської держави. Розкриваються основні етапи структурної та професійної трансформації різних спортивних напрямів та видів у Першій Республіці. Особливе місце приділено проблемі експлуатації в політико-пропагандистських цілях ідеї «масового спорту» литовською державно-ідеологічною системою в роки однопартійної диктатури таутінінків (1926–1940 рр.) та ролі даної складової у формуванні ідеологічного концепту «сметонівської» Литви.

Ключові слова: націоналісти-таутінінкі, Литва, спортивні організації, функціонери, командні види спорту, ідеологія, «крепшиніс».

«...Ми стали чемпіонами Європи. Вся Литва буквально зійшла з розуму...Куди б ми не йшли – чули крики радості, бачили щасливі обличчя людей навколо...наче ми повернулися після перемоги у якійсь війні...» (з листа П. Тальзунаса до колишнього тренера збірної Литви з баскетболу К. Савіцкаса) [6].

Прихід до влади націоналістів-таутінінків в результаті «грудневого заколоту» 1926 р. ознаменував початок доби авторитаризму в Литві. Протягом 1927–1931 рр. Перша Республіка остаточно завершила трансформацію у «Сметонівське королівство». Беззмінний його володар – Антанас Сметона, ще вчора скромний викладач філософії, а в новому вимірі – «вождь нації» (з 1931 р.) [1, с. 609] почав важкий і багаторівневий процес будівництва «Нової Литви».

Одним з основних напрямів куди А. Сметона та його вірні прибічники направили свої сили було виховання молоді – «покоління доби незалежності».

*Кандидат історичних наук, викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

Вперше від 1569 р. литовці отримали реальну державність. Однак після віків полонізації і русифікації їх ще слідувало «навчити» бути литовцями. Тож таутінінки жваво взялися за культурну «реконкісту», що мала закінчитися повною «літуанізацією» юної порослі і утворенням свідомих, патріотичних еліт.

Літуанізація охопила великі сектори життя суспільства. Вона включала в себе і «націоналізацію» школи, театру, літератури, живопису та кіно. В рамках свого проекту «сметонівці» крім іншого намагалися утворити національний міф, однією з основних складових якої мала стати «маскуліність», що нерозривно у свідомості народу поєдналася б з загальним уявленням про природну «литовськість».

Культ сили – «литовського духу» знаходив вираження у звитягах великих предків доби Гедиміновичів. В сучасну ж таутінінкам добу пропаганда знаходила «виписок» в оспівуванні незламності литовського війська – творця Республіки.

Однак в умовах відсутності бойових дій молодь мала черпати натхнення не лише з регулярних парадів армії, але і з «блискучої повсякденності» – успіхів литовського народу у фізичній праці та наукових звитягах під керівництвом улюбленого Вождя. Наочність правильності обраного А. Сметоною для земляків шляху виражалася й у тріумфі волі та міцності м'язів «синів Вітовта».

Спорт масовий та змагальний – своєрідний маркер здоров'я нації вже у 1920-х рр. був щільно взятий «під ковпак» націоналістами. Протягом 1930-х рр. він взагалі перетворюється на один з найважчих видів «озброєнь» офіційних пропагандистів, що постійно знаходилися у пошуку нових сегментів «ланцюга», який єднав би вождя і народ.

Характерно, що дослідження впливів державної ідеології Першої Республіки (1918–1940 рр.) на спорт не утворили значний науковий пласт. З поміж переліку праць, що охоплюють історію литовського спорту можна

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

виділити ті розвідки які частково торкаються зазначеного питання. До таких відносяться роботи В. Берташіуса [13], В. Мікенса [16], М. Ваупшаса [3], П. Статути [11], М. Баріаса і В. Гуделіса [12], Г. Свідерскіте [17], В. Калінаускаса [15].

Початки спортивних організацій в Литві були закладені ще у 1885 р. коли у Клайпеді було відкрито гребний клуб «Нептунас». В подальшому протягом 1900–1920-х рр. осередки масової фізкультури відкриваються у більшості міст і містечок країни.

У 1919 р. з'являється «Литовський спортивний союз», що у 1920 р. трансформується в «Литовський союз фізичного розвитку» – першу в історії Литви функціонуючу на постійній основі офіційну структуру подібного типу.

Не відставали і національні меншості. Наприклад, вже у 1920 р. єврейська община Каунаса засновує «Литовсько-єврейський союз спорту і гімнастики «Маккабі»» (організація проіснувала більше 20 років і була ліквідована лише у 1940 р. радянською владою [7, с. 191].

У 1922 р. група фанатів спорту організувала «Литовську федерацію гімнастики і спорту» [8, с. 69]. Піонерами-ентузіастами виступили офіцери литовської армії на чолі з героями Війни за незалежність (1918–1920) льотчиком С. Дарюсом та К. Дінейкою (став першим президентом федерації).

Кароліс Дінейка разом зі своїм братом Вікторасом був одним з перших популяризаторів командних видів спорту у Литві. Під час свого проживання у Петербурзі брати Дінейки вступили до спортивного товариства «Маяк» яке першим в Російській імперії почало грати у новомодний баскетбол (у 1908 р. пройшов перший турнір з цієї дисципліни, в якому взяли участь і Дінейки).

У часи революційних подій 1917–1918 рр. молоді литовці повернулися на батьківщину де прийняли активну участь у визвольній боротьбі свого народу. У 1920 р. Кароліс повертається до спортивної діяльності і видає невеличкий посібник «Підручник баскетболу для чоловіків», в якому в загальних рисах пояснюються правила цієї гри. К. Дінейка в подальшому

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

займався популяризацією здорового способу життя у республіці. Його цікавила проблема відновлення спортсменів після фізичних навантажень та питання психологічної роботи з атлетами. Протягом 1920–1930-х рр. свої дослідження К. Дінейка публікував на сторінках видань «Литовська школа», «Сила і краса» та інших. Характерно, що дослідник не полишив межі Литви після приєднання її до СРСР продовживши свою наукову діяльність в умовах радянської Литви [19, с. 107-108]. Одна з його найвідоміших праць «Рух, дихання, психофізичне тренування» стала настільним посібником радянських тренерів (була перекладена в тому числі і українською мовою [5]).

Його товариш С. Дарюс – легендарна особистість для литовців. Будучи емігрантом в США у 1917 р. він вступив до американської армії, у складі якої брав участь у I Світовій війні (був нагороджений «Пурпурним серцем»). У роки змагань за державність С. Дарюс (на той момент студент Чиказького університету) приходив на допомогу землякам. Після завершення війни він закінчує Каунаське військове училище та курси льотчиків. Останньою бойовою операцією у послужному списку молодого лейтенанта стає Клайпедське повстання 1923 р.

Як і К. Дінейка він був закоханий у спорт і будь-що намагався прищепити його литовцям. Окрім участі в організації «Федерації гімнастики і спорту» – більш відомої тогочасному загалу під аббревіатурою «LFLS» («Lietuvos fizinio lavinimosi sąjunga») (далі – «ЛФЛС») С. Дарюс разом з адептом масового спорту К. Булотою стояв у витоків «мультиатлетизму» в Литві. Прихильники цього виду фізичної активності паралельно займалися футболом, баскетболом, боксом і навіть зимовими видами спорту (все ж символом для свого покоління С. Дарюс став не тільки через заняття спортом. У 1933 р. він разом з С. Гіренасом здійснив трансатлантичний переліт з США до Литви на повітряному судні «Літуаніка». Мандрівка закінчилася передчасно. Літак розбився над німецькою територією трохи не долетівши до Каунаса [10, с. 278]. Загибель пілотів, що стала національною трагедією,

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

водночас була перетворена офіційною пропагандою на епічну легенду «жертви за вождя і Батьківщину». Пілотам був збудований мавзолей, який став місцем проведення офіційних заходів та постійного відвідування молоддю [7, с. 198].

Для втомленого Світовою війною та знекровленого епічною боротьбою за незалежність молоді Литовської держави населення спорт стає справжньою віддушиною, що давала можливість відволіктися від навколишньої руїни та перманентної економіко-політичної кризи яка розхитувала юну країну багато років. Тож не дивно, що спортсмени тих років стали першими «поп-зірками» для «покоління незалежності».

Кумиром хлопчаків таутінінської Литви став зокрема боксер Ю. Вінча (починав кар'єру як важкоатлет, але С. Дарюсу вдалося вмовити його перейти у бокс) – багаторазовий чемпіон Литви, переможець першості Балтії 1927 і 1928 рр., один з перших литовських боксерів-професіоналів. У 1930-х рр. Ю. Вінча успішно займався боротьбою, виступаючи на аренах Франції та Великобританії. Атлет, після повернення до дому, підхопив естафету популяризації фізичної культури у свого загиблого наставника – С. Дарюса, та займався культивуванням «народного спорту» серед молоді [18, с. 494].

Величезною популярністю користувався й вічно усміхнений ідол литовських дівчат тієї доби Р. Марцинкус. «Красунчик Ромуальдас» – справжній романтичний символ щасливої епохи національного відродження, офіцер-спортсмен, патріот та авантюрист. Підпоручик піхоти, який марив небом, закінчивши авіаційне училище здійснив свою мрію піднявшись до хмар маючи на плечах погони лейтенанта повітряного флоту. Р. Марцинкус не володіючи великим льотним досвідом тим не менш успішно вписався до групи конструктора А. Густайтіса, яка у 1934 р. здійснила 25-денний переліт подолавши 10 000 кілометрів [7, с. 198] відвідала більшість європейських столиць.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

Р. Марцинкус ініціював залучення литовської армії до спортивних заходів та проведення армійських першостей. Його особливою любов'ю користувався футбол. Офіцер настільки «захворів» грою, що умудрявся поєднувати військову службу з виступами за столичні футбольні клуби. Йому ж належав рекорд за кількістю ігор за національну збірну Литви – 41 матч. Ще однією пристрастю Ромуальдаса стали парашути. Він був одним з прихильників введення у збройних силах Литви повітряно-десантних частин. У роки II Світової офіцер емігрував з Литви рятуючись від комуністів.

Р. Марцинкус у якості бойового пілота бився проти нацистів у складі французьких військ, після капітуляції Франції перебрався до Британії та воював проти гітлерівців у рядах англійців. Потрапивши у полон активно займався підпільною діяльністю. За організацію масової втечі в'язнів з табору Шталаг Люфт III був розстріляний за особистим наказом А. Гітлера у 1944 р. [14].

На терени Першої Республіки приходять незнана до цього «західна мода» – спортивне вболівання, яке дуже скоро стає явищем масовим, чи то навіть більше – сімейним.

Цьому дуже сприяло проведення регулярних спортивних змагань. З 1921 р. в Литві започатковувалися першості з різних видів спорту: легкої атлетики, велоспорту. Втім найбільшої популярності набувають футбол і звичайно баскетбол (з 1930-х рр. беззаперечний «спорт №1» в республіці), що пізніше будуть так подобатися функціонерам від правлячої націоналістичної партії – в першу чергу за свою командність, що якнайкраще дозволяла виховувати «відчуття ліктя» та свого роду імітувати в межах ігрового поля військову баталію.

Поступово територія країни вкривається мережею любительських спортивних осередків. Дуже швидко визначаються найсильніші і одночасно найпринциповіші клуби-суперники. На футбольних полях Литви у міжвоєнний період безроздільно правили «три кити». «ЛФЛС», «КСС Клайпеда» та «Ковас

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

Каунас» не лише поділили між собою майже всі комплекти медалей у «ножному м'ячі» (по шість чемпіонств у клайпедців та «ковасів» і п'ять у «канарейок» (прізвисько «фізкультурників» з «ЛФЛС»), але і стали справжніми грандами в інших командних дисциплінах. Цікаво, що на світанку литовського спорту пресловутий «мультиатлетизм» проявлявся в участі одних і тих же спортсменів у матчах як з футболу так і з баскетболу. Доходило до того, що склади команд були ідентичними від дисципліни до дисципліни (найяскравіший приклад «людина-оркестр» від спорту С. Дарюс, що встиг побувати і нападником баскетболістів «ЛФЛС» і майже одночасно запасним воротарем збірної країни з футболу окрім того офіцер ще і судив баскетбольні матчі).

23 квітня 1922 р. в історії литовського спорту відбулася знакова подія. Відбувся перший офіційний баскетбольний матч. «ЛФЛС» приймав збірну міста Каунас. Після цього зустрічі між різними баскетбольними колективами стали регулярними (хоча першість країни не проводилася до 1925 р.) [2, с. 6].

У 1923 р. зусиллями чиновників було встановлено частковий державний контроль за спортом у країні – створено офіційну організацію – «Литовську спортивну лігу», що мала охоплювати своїм «підклуванням» представників всіх зимових та літніх видів спорту. У тому ж році починає виходити перше регулярне спортивне видання «Спортас», який мав характер «рупору» офіційних функціонерів [9, с. 69].

Такі заходи мали на думку влади трохи дисциплінувати спортсменів, підняти литовський спорт на більш професійний рівень, що було актуально в переддень Олімпійських ігор 1924 р. на яких команда молоді країни мала дебютувати [4, с. 41].

Незважаючи на великі сподівання, що покладалися на олімпійців литовці виступили у Парижі вкрай невдало. Улюбленці земляків – футболісти у першому ж матчі програли Швейцарії з рахунком 9:0 [15, с. 9-11].

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

Поразки національної команди сприймалися гоноровими литовцями досить болісно. Всім було зрозуміло, що спорт у країні не зможе «дотягнутися» до європейського рівня без всеохоплюючої державної підтримки. Час романтиків-ентузіастів мав змінитися на епоху професіоналів-прагматиків. Однак у Першій Республіці цей природний процес дуже затягнувся.

Перші чемпіонати країни з багатьох командних видів спорту почали проводитися тільки з середини 1920-х рр. й участь в них брали 2–4 команди, в основному столичних. Рівень учасників змагань виявлявся низьким. Деякі з заявлених на першості «дружин» взагалі не мали відповідного профілю. Так, у 1925 р. команда «ЛФЛС» боролася за звання чемпіонів з баскетболу проти «Союзу велосипедистів Литви».

Того ж року свою першу зустріч провела і національна збірна країни. Результат – поразка від латвійців 20:41. Так само невдало закінчилася спроба реваншу литовців і наступного року.

Невдачі на міжнародній арені призвели до тимчасового занепаду інтересу населення до змагального спорту. Спроба литовських олімпійців реабілітуватися за поразки в Парижі 1924-го р. катастрофічно провалилася. У 1928 р. проходили зимова та літні Олімпіади. На іграх в швейцарському Санкт-Моріці єдиний литовський представник ковзаняр К. Булота залишився лише 25-м. Найкращим для литовців результатом на змаганнях у Амстердамі став 15-й результат важкоатлета П. Вітоніса.

Тим часом у Литві змінювалася епоха. Чобіт «залізного Антанаса» чавив паростки демократії. Це відчув на собі і спорт. Невдачі на міжнародних аренах призвели до відповідних репресій з боку «Союзу націоналістів». «Сметонівці» бачили в спорті допоміжний засіб для виховання, живу наочність «народного тріумфу». Поразки зовсім не вкладалися у пропагандистський концепт таутінінків. Литовець мав бути лише переможцем.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

З властивою молодій авторитарній диктатурі жорсткістю та переконаністю нова влада взялася за дві справи: пошук винних у невдачах спортсменів та реформування структури керівництва федераціями з метою їх повного підпорядкування державі.

У 1932 р. був прийнятий одіозний закон про фізичну культуру згідно якого замість «Литовської спортивної ліги» утворювалася абсолютно підконтрольна «сметонівцям» структура – Палата фізичної культури. До функцій якої входив не тільки контроль за всіма видами федерацій, але й боротьба проти неофіційних спортивних союзів та клубів.

Боротьба з недержавними клубами відбувалася в контексті внутрішньої політики таутінінків направленої на побудову литовського аналогу корпоративної держави, що мала включати і чітку вертикаль контролю в усіх сферах життя суспільства.

Не всі з цим погоджувалися. Починаючи з 1928 р. в Литві діяло незалежне спортивне товариство «Вільтіс» (з литовського «Надія»), що позиціонувало себе як «товариство робітничої молоді». Спортсмени «Вільтіса» були в основному прихильниками лівих ідей і не приймали нововведень адміністрації А. Сметони. Однак боротьба опозиціонерів – «більшовиків» проти таутінінків виявилася невдалою і недовгою. Вже у 1931 р. «Вільтіс» було ліквідовано. Слідом за «ліваками» з «Надії» націоналісти змогли досить легко закрити більш дрібні неформальні спортивні осередки [9, с. 69].

Таутінінки у своїй політиці щодо спорту спиралися на ідею «народності», масовості цього виду фізичної активності. Пріоритетним являлося (особливо на початковому етапі їх режиму 1926–1932 рр.) пропаганда здорового способу життя та фізичної культури доступної всім, яка не виходить за рамки любительства. Професіоналізм у спорті через його фінансову складову засуджувався як меркантильність небезпечну для здорового виховання молоді. Водночас зважаючи в тому числі і на невдачі литовської

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

дружини на великих міжнародних змаганнях уряд відносив розвиток спорту вищих досягнень до другорядних цілей, віддаленої перспективи.

Результатом такого підходу стає занепад цілої низки спортивних дисциплін. У 1929 р. тимчасово припиняється регулярний чемпіонат з баскетболу, зменшується кількість клубів які виявляються неспроможними існувати без державної підтримки. На зміну традиційному варіанту цієї командної гри функціонери впроваджують «квадрат» (добре відому у більш пізній час «дворову» гру). Баскетбол оголошується тепер лише допоміжною дисципліною для інших видів спорту.

Припиняється систематичне фінансування олімпійської команди і як результат Литва не брала участі в Олімпійських іграх 1932 р. та 1936 р. (стосовно неучасті в іграх у Мюнхені існувала і політична причина – Рейх заявив про небажання бачити литовців на спортивному форумі через загострення «Клайпедського питання» та переслідування «сметонівцями» націонал-соціалістів). Натомість у Литві починають проводитися Національні Олімпіади (включали 15 спортивних дисциплін). У 1938 р. Вселитовська олімпіада збирає атлетів литовського походження з багатьох країн світу. Утім атлети-нелитовці, що проживали у республіці до змагань не були допущені, це викликало непорозуміння, адже подібний підхід ішов у розріз з традиційною політикою «суспільного консенсусу», яку провадила литовська влада з 1926 р. [9, с. 70].

Таутінінки свідомо перейшли до ізоляціонізму в спортивній сфері. Почалася і унікальна для регіону кампанія популяризації «спорту для всіх». Заняття фізичною активністю з початку 1930-х рр. в Литві стає не лише бажаним, але і обов'язковим.

З ініціативи Палати фізичної культури у 1932–1934 рр. почалося створення єдиної національної системи фізичного виховання. Основою цієї системи мала стати програма Палати «Спорту». Практична частина якої заключалася у складанні нормативів з вправ практичного характеру.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

У 1934 р. в Каунасі відкрили Вищі фізкультурні курси, які готували вчителів фізичного виховання та інструкторів з військової підготовки.

В 1935 р. таутінінки започатковують щорічні олімпіади школярів. До обов'язкової програми заходів входили змагання з баскетболу, волейболу, легкої атлетики і литовських народних танців. У тому ж році вперше розробили програми фізичного виховання для шкіл.

У 1936 р. націоналісти ініціювали розробку програми воєнно-фізичної підготовки. Було затверджено єдиний державний фізкультурний значок та нормативи для його отримання (аналог норм ГПО в СРСР). Розроблені норми стали обов'язковими для учнів старших класів, студентів, військовослужбовців та всіх членів спортивних організацій [9, с. 70].

Пік централізаторських ініціатив таутінінків у спорті припадає на 1937–1938 рр. (це не випадає з контексту загальних внутрішньо-політичних тенденцій до закріплення монопартійної диктатури націоналістів та абсолютизації влади А. Сметони над Литвою).

Утворення «Спортивного союзу академічної молоді» (1937 р.) дозволило державі монополізувати спортивну роботу зі студентами. У 1938 р. з'являється спортивний союз робітників та службовців «Летувос дарбо спортас» («Спорт трудової Литви») який отримав від влади повноваження контролювати діяльність усіх робочих спортивних клубів [9, с. 70].

Паралельно значні зусилля прикладаються до впровадження нових видів спорту у республіці. Значні сподівання таутінінки покладали на розвиток спортивного туризму (в основному через бажання залучити до цього руху іноземних прихильників туризму, в першу чергу з багатих країн Західної Європи).

Ще у 1929 р. в Каунасі утворився «Литовський туристичний союз» (перейменований в 1935 р. на «Литовське туристичне товариство»), що увійшов до Міжнародного союзу по туризму. 1935 р. по всій країні утворювалися контрольовані владою «Піклувальні комітети з молодіжних

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

екскурсій і мандрівок» які займалися туризмом з залученням учнівської та студентської молоді. У 1937 р. утворено «Литовський союз мандрівок», що підпорядковувався Палаті фізичної культури. У 1939 р. націоналістичний уряд утворив Бюро мандрівок «Литовського туристичного товариства» [9, с. 71].

За державної підтримки швидко розвивалися настільні види спорту шашки та шахи. Їх підтримка була зумовлена в тому числі бажанням пропаганди продемонструвати універсальність литовської людини, яка не тільки сильна та витривала, але й інтелектуальна.

1926 р. відбувся перший чемпіонат Литви з шахів. Вже за три роки почав функціонувати «Литовський союз шахістів» [9, с. 635]. У масовій свідомості литовців тієї доби шахи в основному асоціювалися з іменем шестиразового чемпіона країни та учасника світових шахових олімпіад В. Мікенаса, який безроздільно «царював» на шаховому «троні» Литви протягом 1930-х рр. [16].

Загалом вторгнення таутінінків у спортивну сферу окрім відомої долі структуризації принесло і відверту політизацію.

Спортивні змагання часто відбувалися в антуражі показової демонстрації єднання носія вищої державної влади – «вождя нації» з народом та лояльності останнього «єдино вірній лінії» правлячої партії.

Нерідко такі заходи могли перейти у своєрідний політичний мітинг. І тоді над стадіонами Каунаса, Шауляя та інших міст країни десятки тисяч голосів дружно виводили не тільки «Народну пісню» В. Кудірки (гімн Литви з 1918 р. [8, с. 31], але і сповнену болем та туги цілого покоління «Ми без Вільнюса не знайдемо спокою» (одна з найпопулярніших литовських пісень міжвоєнного періоду [1, с. 193]).

Практично всі масові заходи, відзначення державних свят у добу диктатури таутінінків відбуваються за активної участі спортсменів – членів багаточисленних фізкультурних «корпорацій».

Крім того характерною стала своєрідна мілітаризація литовських спортивних осередків. Більшість членів яких тепер являлася військовими або

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

входила до лав парамілітарного «Союзу литовських стрільців» («Шаулю Саюнга» включала 1940 р. більше 60 000 бійців і неодноразово на сторінках свого періодичного видання журналу «Трімітас» висвітлювала спортивно-масові заходи) [9, с. 635].

Державна монополія у спорті дала і добрі плоди. Незважаючи на те, що він так і залишився по факту любительським рівень майстерності атлетів постійно зростав. Свідченням цього стали події які відбувалися на спортивних майданчиках за участю атлетів з балтійської країни у другій половині 1930-х рр. коли стартувала друга спроба утвердження Литви як значної спортивної держави.

Найбільших успіхів досягли в ті роки представники настільного тенісу (зайняли четверте місце на першості світу 1939 р.) та стрільці [8, с. 70]. Однак все ж справжнім символом спорту Першої Республіки став непереможний литовський «крепшиніс» (особливе литовське слово вигадане у міжвоєнний період для позначення гри в баскетбол).

Після декількох років занепаду в 1931 р. починається відродження цього виду спорту в Литві. Першим акордом стає організація студентської першості у Каунасі. Починаючи з 1932 р. каунаські ентузіасти проводять регулярні зимові зустрічі в рамках місцевого кубку. Піддавшись умовлянням фанатів баскетболу влада надала будівлю Каунаського літнього театру для тренувань та змагань збірної столиці.

Звістка про «друге народження» баскетболу була бурхливо сприйнята прихильниками шкіряного м'яча по всій країні. Як по команді починають масово відкриватися любительські клуби та збираються команди молодих людей які марили «крепшиніс».

Баскетбольних дружин стало так багато (40 команд з 300 гравців), що функціонери вирішили проводити змагання у декількох лігах. У новоствореній Вищій лізі країни в 1934 р. були представлені 10 найсильніших колективів.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

Влада почала ставитися до баскетболістів значно прихильніше, масовість захоплення ним призвела до перегляду пріоритетів чиновників-таутінінків від спорту. В 1934 р. гравці отримали подарунок від бургомистра Каунаса Й. Вілейшиса, їм було передано зал будівлі «Фізична культура» більш пристосований для командних видів ніж приміщення театру.

Баскетболу «сметонівці» виписали своєрідний карт-бланш з правом на помилку. До загального здивування національна збірна не зазнала репресій після фіаско з латвійцями (нищівний рахунок 10:123) в 1935 р., а навпаки отримала всемірну підтримку держави [2, с. 7-9].

У 1935–1937 рр. процес побудови литовської національної команди в основному завершується. Неймовірно зростає рівень внутрішньої першості. Причина цього – «експансія» гравців зі Сполучених Штатів. Десятки емігрантів-литовців, професійних гравців зважилися на по-справжньому безпрецедентний крок, вони зголосилися повернутися на батьківщину для «порятунку» литовського баскетболу та розбудови збірної світового рівня. Незважаючи на тотальний скепсис спеціалістів та світової спортивної преси «авантюра» увінчалася феєричним тріумфом [2, с. 9-10].

У 1937 р. команда з «Вітісом» на грудях перевернула уявлення про баскетбол. Литовці як справжня «згряя вовків» керовані Ф. Крячунасом, Б. Будрікасом, П. Тальзунасом «розірвали» на чемпіонаті Європи у Ризі найсильніші команди континенту та отримали омріяне «срібне блюдо» (чемпіонський трофей). Литва впала в невимовну ейфорію. Збірну яка поверталася потягом з Латвії зустрічали десятки тисяч фанатів. На кожній станції потяг зупиняли (були випадки коли люди розбирали колії бажаючи зупинити «чемпіонський потяг» та доторкнутися до героїв) і засипали баскетболістів квітами. Каунас, прикрашений вінками, вітав спортсменів, що тріумфально повернули литовцям віру в свої сили. Годі і казати, що офіційна пропаганда «роздула» цей спортивний успіх і приписала його в першу чергу «мудрому керівництву» правлячої партії та вождя А. Сметони. Євро 1937 р.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

виявилось і дуже скандальним. Одразу по закінченні ігор литовська команда стала жертвою крадіжки – з номеру у ризькому готелі невідомими було викрадено кубок – «срібне блюдо». Ця подія стала причиною дипломатичного скандалу) [6].

В 1938 р. на радість влади та вболівальників Литви череда сенсацій продовжилася. Жіноча збірна країни з баскетболу здобула срібло на чемпіонаті Європи [9, с. 70].

Баскетбол з легкої подачі офіційних ідеологів таутінінства починає розглядатися як «національний спорт», зароджується справжній культ цієї гри.

Незважаючи на величезні фінансові затрати литовський уряд зголосився провести чемпіонат континенту 1939 р. Для націоналістів організація проведення першості стає справою честі. Весь світ мав побачити можливості «маленької країни з великим достоїнством».

У Каунасі в рекордно короткі терміни звершується чергове «сметонівське» «будівництво століття». Унікальний для Балтії виключно баскетбольний Палац спорту вмщав 11 000 глядачів і був готовий прийняти вболівальників у самий переддень Євро 1939 р. (ця будівля стала не першим масштабним архітектурним проектом спортивного призначення створеним у Першій Республіці. Протягом 1923–1925 рр. звели Каунаський відкритий стадіон, що дозволяв прийняти більше 10 000 вболівальників. Такий же за кількістю місць був мультиспортивний «Каунаський спортивний комбінат» (побудований у 1922 р.). У 1930 р. таутінінки завершили будівництво Клайпедського стадіону [9, с. 70]).

За розповсюдженою в ті часи чуткою, націоналістичний уряд навіть відмовився від будівництва військового заводу заради економії коштів для організації чемпіонату Європи (тим самим підкреслювалося значення яке набув для литовської нації «крепшиніс» в 1930-х рр.).

Перебіг турніру не розчарував вболівальників. Литовська команда успішно пододала всю дистанцію, майже без проблем отримала золото

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

турніру. Найбільш напруженим став двобій проти латвійців. Литва вирішила долю матчу за декілька секунд до закінчення. Влучний кидок П. Любінаса приніс «вітисам» перемогу 37:36. Однак в той же момент баскетбольний матч перетворився на запеклу перепалку між гравцями команд, а згодом і у масштабну бійку між вболівальниками на вулицях Каунаса. Дійшло до відвертих образ та обміну нотами між дипломатами обох країн. Латвія врешті отримала «срібло» та насмішкувате прізвисько «маленьких чемпіонів» (з-за невисокого зросту спортсменів з берегів Даугави).

На Євро Литва встановила новий рекорд результативності для національних команд. Було вщент розгромлено Фінляндію з рахунком 9:112 [6].

Тріумф національної команди призвів до сплеску патріотизму в країні, на деякий час забулися політичні протиріччя, гіркота від прийняття польського ультиматуму 1938 р., втрати Клайпеди холодною весною 1939 р.

Однак «годинник історії» невпинно відраховував останні хвилини існування Першої Литовської республіки. Вже незабаром на територію країни увійдуть радянські війська, а влітку 1940 р. невблаганні «вітри часу» зметуть режим таутінінків. Назавжди у минуле відійде і здавалося б непорушна диктатура А. Сметони – суворого, мовчазного чоловіка з акуратно підстриженою борідкою, що протягом десятиліть супроводжував литовський народ від шкільної парти до воріт кладовища своїм незмінним пронизливим, сталевим поглядом з багаточисленних портретів, листівок та грошових купюр.

Протягом 1920–1930-х рр. литовський спорт пройшов великий шлях трансформації від стану «ембріона» доби відчайдушних, але невмілих ентузіастів до епохи визначних перемог. Одна з головних заслуг мали правлячі тоді в республіці таутінінки. Країна, маючи скромні фінансові можливості, створила непогану інфраструктуру й добре організовану та ефективно функціонуючу систему контролю за спортом, яка дозволила країні мобілізувати в цьому сегменті значний ресурс. Згодом це призвело до

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

«переродження» литовських атлетів та вихід їх на результати світового рівня. Фізична активність справді стала масовим трендом для населення Литви. Внаслідок, проведеної режимом, широкої пропагандистсько-виховної кампанії, спортивна складова життя литовців явилася можливістю не лише досягти фізичної досконалості, але й в першу чергу продемонструвати приналежність до національної «родини» та «не ударити обличчям» перед навколишніми народами, демонструючи правильність «литовського шляху» та силу «Матері Литви».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бразаускас А. Пять лет президенства : события, воспоминания, мысли / А. Бразаускас. – М. : УНИПРИНТ, 2002. – 623 с.
2. Бутаустас С. Баскетбол Советской Литвы / С. Бутаустас, С. Стонкус, А. Берташюс. – Вильнюс : Минтис, 1985. – 240 с.
3. Ваупшас В. Литва. Физкультура и спорт / В. Ваупшас. – Вильнюс : Минтис, 1979. – 49 с.
4. Данилова О. Є. «Країна дощу» / О. Є. Данілова, А. Швентицкіене // Географія та економіка в рідній школі. – 2014. – №1. – С. 36–41.
5. Дінейка К. Рух, дихання, психофізичне тренування : науково-популярна література / 2-е видання, перероблене і доповнене / К. Дінейка. – К. : Здоров'я, 1988. – 176 с.
6. Дорошенко Д. История Евробаскета : годы 1937–1939. Настоящий американский «крепшинис»! [Електронний ресурс] / Д. Дорошенко // Планета баскетбол. – 2012. – Режим доступу : <http://basket-planet.com/ru/news/3882> (дата звернення : 13.01.2017) – Назва з екрана.
7. Эйдинтас А. История Литвы / А. Эйдинтас, А. Бумбалаускас, А. Кулакаускас, М. Тамошайтис. – Вильнюс : Eugrimas, 2013. – 318 с.
8. Знайомтеся : Литва / упоряд. Й. Лауменскайте, Й. Пашкявічене, Р. Баубінас. – Вильню : Pasaulivi apie mus, 2008. – 104 с.

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу..."

9. Литва. Краткая энциклопедия / ред. кол. : Ю. Антанавичюс [и др.]. – Вильнюс : Главная редакция энциклопедий, 1989. – 672 с.
10. Петрик А. М. Державна ідеологія Першої Литовської республіки в добу диктатури таутінінків (1926–1940) / А. М. Петрик // Scriptorium nostrum. Електронний історичний журнал / голов. ред. В. Андреев. – Херсон, 2016. – Вип. 3 (6). – С. 263–289. [Електронний ресурс] : [сайт] / Херсонський державний університет. Наукові збірки. – Режим доступу : sn.kspu.edu.
11. Статута П. От янтарной Балтики – к олимпийским высотам / П. Статута. – Вильнюс : Минтис, 1983. – 24с.
12. Barysas M. Metai ir startai / M. Barysas, V. Gudelis. – Vilnius : Mintis, 1980. – 240 psl.
13. Bertasius A. Sportininko zinynas / A. Bertasius, S. Vaintrubas. – Vilnius : Mintis, 1984. – 331 psl.
14. Gaidis Henry. Gražina Sviderskytė, The Hurricane Captain (Book review) / Henry Gaidis // The Lithuanians. – Vol. 53. – N. 4 – Winter 2007.
15. Kalinauskas G. Lietuvos futbolas 1922–1997 / G. Kalinauskas, V. Saulis. – Vilnius : Diemedis, 1997.
16. Mikenas V. 35 metai prie šachmatū lentos / V. Mikenas. – Vilnius, 1961. – 248 psl.
17. Sviderskytė G. The Hurricane Captain / G. Sviderskyte. – Vilnius : Artseria, 2006 – 314 p.
18. Visuotinė lietuvių enciklopedija. – T. II. – Vilnius : Science and Encyclopaedia Publishing Institute, 2002 – 799 psl.
19. Žurnalistikos enciklopedija / Redakcinė kolegija : L. Tapinas (pirmininkas), J. Baušys, J. Bulota, P. Damijonaitis, R. Eilunavičius, G. Ilgūnas, V. Juodakis, E. Juškys, B. Raguotis, D. Šniukas, S. Valiulis. – Vilnius: Prada, 1997. – 606 psl.

Автором статті досліджено процес становлення литовського спорту в міжвоєнний період – епоху реставрації Литовського державства. Розкриваються основні етапи структурної і професійної

А. Петрик. Спортивно-патріотичне виховання у литві в період правління "Союзу...

трансформации различных спортивных направлений и видов в Первой Республике. Особое место уделено проблеме эксплуатации в политико-пропагандистских целях идеи «массового спорта» литовской государственно-идеологической системой в годы однопартийной диктатуры таутининков (1926–1940) и роли данной составляющей в формировании идеологического концепта «сметоновской» Литвы.

Ключевые слова: *националисты-таутининки, Литва, спортивные организации, функционеры, командные виды спорта, идеология, «крепшинис».*

In the article, becoming Lithuanian sport is reflected in an intermilitary period – epoch of restoration of the Lithuanian state. The basic stages of structural and professional transformation of different sporting directions and kinds open up in the First Republic. The special place is spared the problem of exploitation in the politik-propagandist aims of idea of «mass sport» the Lithuanian state-ideological system in the years of single-party dictatorship of tautininks (1926–1940) and roles of this constituent in forming of ideological koncept of «smetonas» Lithuania. Forming of authoritarian cult of A. Smetona took place in the conditions of usurpation of power outside organized by his party – «Union of the Lithuanian nationalists». Absolutizing of power of tautininks was expressed and in converting of Lithuania into the «corporate» state. What instituting control lordships accompanied over all spheres of life of society. In the context of it there was a process of creation expressly strukturired and effectively functioning system of state organization for control under sport.

Key words: *nationalists-tautininks, Lithuania, sports organizations, functioners, command types of sport, ideology, «krepshinis».*

ФОТО

Фото 1. Кароліс Дінейка – перший президент «Литовської федерації гімнастики і спорту», «батько» литовської спортивної психології [19]

Фото 2. Головний адепт «мультиатлетизму» в литовському спорті лейтенант Степанас Дарюс (фото 1920-х рр.)

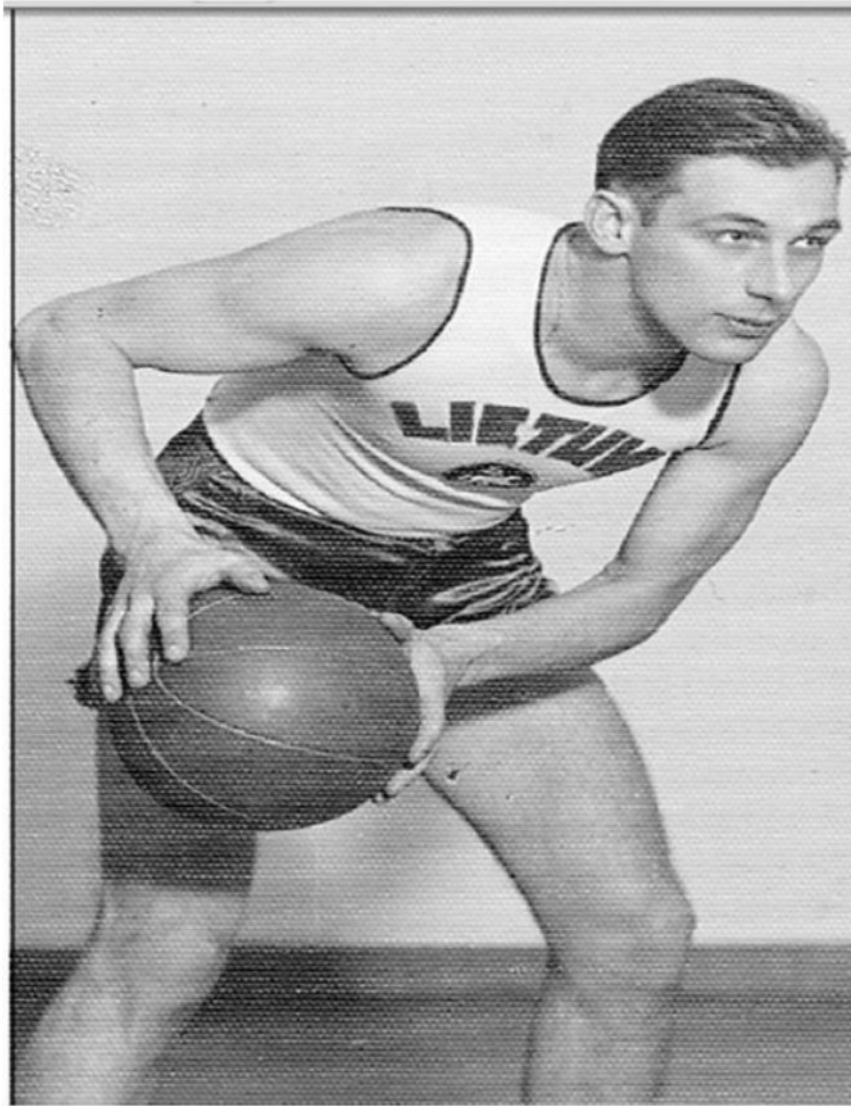

Фото 3. Феліксас «Філ» Крячюнас – «золотий орел» литовського баскетболу 1930 –х рр. Ф. Крячюнас – автор унікального досягнення. У віці 27 років в якості тренера «Філ» привів жіночу збірну Литви до «срібла» Євро 1938 р., залишаючись при цьому діючим гравцем чоловічої команди країни. (Фото-листівка 1930-х рр.) [6].

Фото 4. Литовський «кrepшiнiс» у дiї. «Сини Вiтовта» «завоювали» Європу (Фото з церемонiї нагородження переможцiв Євро 1937 р.) [6]

Фото 5. «Литовське дербi». Футболiсти «LFLS» проти землякiв з «Kovas» (фото 1928 р.)

Фото 6. «Анфан террібль» Першої Республіки Ромуальдас Марцинкус. «Красунчик Ромуальдас» своєю особою «поєднував непоєднуване» – високий інтелект, цілеспрямованість та безмежну відданість «Матері Литві» з веселим фанфаронством та безпрецедентним авантюризмом. Р. Марцинкус – головний символ литовського футболу «сметонівської» доби (фото другої половини 1930-х рр.)